

УДК 37.015.3

Ж.В. Петрочко, м. Київ

СТАН ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ ЧЛЕНІВ ДИТЯЧИХ ГРОМАДСЬКИХ ОБ'ЄДНАНЬ

Проаналізовано стан правової культури членів дитячих громадських об'єднань та особливості забезпечення прав особистості в умовах таких об'єднань.

Ключові слова: *правова культура, громадські дитячі об'єднання, права дітей.*

Проблема правового виховання підростаючого покоління як необхідної передумова його гармонійного і стабільного розвитку завжди була актуальною для будь-якого суспільства. Україна сьогодні переживає трансформаційний етап, тому так важливо виходити на нові рівні правового виховання підростаючої особистості, її вміння користуватися надбаннями демократичного суспільства.

У сучасних умовах правове виховання полягає в цілеспрямованому формуванні певної системи правових знань, вмінь, навичок правового мислення, правових почуттів, зокрема почуття поваги до прав інших, до тих соціальних цінностей, які регулюються й охороняються Конституцією і законами України. Результатом правового виховання повинен стати високий рівень розвитку правової культури особистості як системи мотиваційного, ціннісного, інтелектуального й діяльнісного розвитку для успішного здійснення правової діяльності.

Правова культура особистості вивчена певною мірою правознавцями, педагогами, філософами, соціологами, психологами. Зокрема, С.С. Алексеев, А.І. Коваленко, В.О. Котюк, А.В. Малько і низка інших учених-правознавців розглядають правову культуру в контексті теорії держави і права. Комплексному, синтезуючому вивченню правової і політичної культури присвячені дослідження Н.М. Кейзерова, проблеми правового виховання молоді з позиції філософії права обґрунтував М.Й. Штангрет.

Питання правового виховання є предметом дослідження сучасних вчених-педагогів С.Г. Карпенчук, Л.В. Канішевської, С.О. Нікітчиної, М.К. Подберезького, Л.В. Кузьменко, О.В. Сухомлинської, Н.О. Ткачової, Л.В. Твердохліб, М.М. Фіцули, Н.Є. Щуркової та інших. Зокрема, на думку

Л.В. Твердохліб, зміст правової культури дітей старшого шкільного віку включає такі компоненти: мотиви правової діяльності; правову свідомість і правовий самоконтроль; правову компетенцію (правові знання та правове мислення); суспільно-правову активність [3].

Одним із інститутів правової соціалізації, у ході якої відбувається формування правової культури особистості, є дитячі громадські об'єднання. Проте специфіка їх функціонування щодо правового виховання підростаючого покоління потребує додаткового вивчення. **Мета** даної статті – висвітлити стан правової культури членів дитячих громадських об'єднань й окреслити особливості реалізації прав особистості в умовах таких об'єднань.

Дитяче об'єднання – це особлива педагогічна система, через яку здійснюється цілеспрямований вплив середовища на дитину, визначаються види і форми участі дитини у його перетворенні, виявляються і розвиваються індивідуальні потреби. Характерною особливістю сучасних дитячих громадських об'єднань є спрямування їхньої діяльності на прояв різних форм суб'єктності, соціально активної позиції. Дитина у таких об'єднаннях виступає не лише як суб'єкт права, але й і як суб'єкт створення умов, що гарантують права дітей на виховання, відпочинок, дозвілля, участь в іграх і розважальних програмах, на свободу асоціацій і мирних зборів, на свободу думки, вираження власних поглядів.

Значення прав у житті дитячого громадського об'єднання велике, оскільки вони: забезпечують реалізацію захисної функції по відношенню до кожного суб'єкта дитячого об'єднання, тим самим нівелюючи у дитини почуття небезпеки, самотності; сприяють створенню мікрокультури, що базується на взаємопідтримці, співпраці, взаємодопомозі й турботі; забезпечують реальність і досяжність специфічних інтересів і потреб членів об'єднання, а також прагнення дітей бути повноправними членами колективу; сприяють розвитку ініціативності й активності дітей, а також їх індивідуальності, оскільки надають дитині свободу вибору; забезпечують мобільність і гнучкість статусу дитини, виступають інструментом демократичних стосунків та ін.

Дослідження проблеми формування правової культури дітей, в т.ч. членів дитячих громадських об'єднань, було проведено автором у рамках комплексної теми лабораторії дитячих об'єднань Інституту проблем виховання АПН України "Виховний потенціал дитячих громадських об'єднань".

Відповідно до компонентів (когнітивного, емоційно-ціннісного і поведінкового) загальними *вимірами* (критеріями) сформованості правової культури підлітків стали: ступінь обізнаності щодо власних прав, прав інших людей і усвідомлення проблем порушення та відстоювання прав людини; стійкість соціально значущих мотивів, прагнень до правової освіти та власної позитивно спрямованої активності у різних сферах; сформованість вмінь і навичок проявляти правову поведінку, активність у правовій діяльності.

З метою вивчення стану правової культури сучасних дітей, в т.ч. членів дитячих громадських об'єднань, у травні-червні 2008 р. було проведено опитування (анкетування) підлітків віком 13-16 років (всього 162 особи). Аналіз відповідей дітей на запитання, що таке свобода, права людини продемонстрував, що їх правові переконання пов'язані із соціально-економічними реаліями, рівнем моральності сучасної сім'ї, політичним станом у суспільстві. Відповідно, нестабільність у всіх сферах життя призводить до суперечностей в усвідомленні дітьми цінностей права.

Результати дослідження дозволяють стверджувати, що діти недостатньо глибоко обізнані із правами, закріпленими у Конвенції ООН про права дитини. Водночас вони дуже активно розмірковують про права, виказуючи цим самим небайдужість до даної проблеми. Так, 78% опитаних підлітків вважають, що права дітей в Україні порушуються досить часто; 30% – порушуються інколи; 2,4% – не порушуються; 9,6% – не визначилися із відповіддю. При цьому, те, що права дітей порушуються досить часто, більше схильні думати дівчата.

На запитання “Які права дітей порушується в Україні найчастіше” підлітки дали такі відповіді (вибір із 26 прав), як-от право на: якісну медичну допомогу (67,5%); захист від жорстокості, знущань, брутального поводження (59%); захист від викрадення та продажу (56,6%); право на достатній для розвитку рівень життя (43,4%); рівність, незалежно від національності, статі, мови (38,6%); захист від сексуальної експлуатації; на захист від вживання наркотиків; вільне висловлювання власної думки, мати власні погляди і переконання.

Щодо того, в яких середовищах найчастіше порушуються їхні права, опитані підлітки назвали: у громадських місцях (28,9%); у школі (22,9%); у сім'ї (15,7%); в компанії ровесників (10,9%). 10,9% респондентів відповіли, що їхні права не

порушуються, а 20,1% не визначилися, обравши варіант відповіді “важко відповісти”.

Важливо відмітити, що члени дитячих об’єднань менше схильні думати, що їхні права порушуються. Це може бути свідченням їх вміння запобігати таким порушенням або кращої обізнаності щодо прав і здатності адекватно оцінити (розрізнити) факти порушення прав людини.

Певними показниками зацікавленості підлітків правовою тематикою є їхні відповіді на запитання “Чи доводилося тобі протягом останнього року обговорювати з ким-небудь проблему прав дітей?”. Так, 42,2% опитаних сказали, що не доводилося обговорювати таку проблему; 30,1% – обговорювали її з вчителями; 26,5% – з ровесниками; 16,9% – з батьками. Помітно більшою є частка дітей-членів дитячих об’єднань, які обговорювати таку проблему – відповідно 50; 42,9; 35,7%.

На наявність високої мотивації дітей до удосконалення правової освіченості вказують такі результати: 65,1% опитаних відзначили, що хочуть більше дізнатися про права дітей; 16,9% не визначилися щодо цього, а отже, їх можна вважати потенційними споживачами правової інформації. Більш відкритими й охочими до інформації про права є члени дитячих громадських об’єднань. При цьому, суттєвої відмінності у бажаннях хлопців і дівчат більше дізнатися про права не зафіксовано, що засвідчує вищий рівень їх правосвідомості.

Щодо змісту знань, то діти хочуть отримати інформацію загалом про права людини, а також про право: на відпочинок; на захист від жорстокості; сексуальної експлуатації; про працевлаштування; права в сім’ї та ін. Важливо підкреслити, що підлітки-не члени дитячих об’єднань висловлюють бажання більше дізнатися про право на вступ до дитячих громадських об’єднань, бо ставляться до них з цікавістю і довірою, сприймаючи як середовище самореалізації й самоствердження.

Майже всі члени дитячих громадських об’єднань висловили побажання, щоб заходи з питань прав дитини проводилися в їхніх організаціях. Серед актуальних для обговорення тем називалися: рівність всіх людей; протидія наркоманії; доступ до інформації та ін. Однак правова поінформованість не завжди сприяє свідомому виконанню правових норм. Знання права ще не забезпечує успіху правового виховання, хоча й наближує до вирішення більш складного завдання – організації спрямованого

засвоєння вихованцями набутих знань, правильного оцінного ставлення до правових явищ, переростання правової поінформованості в переконання людини, в орієнтир її поведінки.

Вивчаючи можливості для формування правової культури юних громадян, ми прагнули з'ясувати, які саме права реалізуються в умовах дитячого об'єднання. Отримані відповіді представлено за рангом – від першого місця до останнього (перші 7 виборів): 1. Рівність прав всіх дітей незалежно від національності, статі, мови (48,2%). 2. Право на вступ до громадських (дитячих, молодіжних) об'єднань (41%). 3. Право вільно висловлювати свою думку, мати власні погляди та переконання (36,2%). 4. Право на отримання інформації, яка сприяє розвиткові дитини (32,5%). 5. Право на доступ до інформації щодо прав дитини (31,3%). 6. Право на піклування батьків, родичів, громади та держави; право на освіту (27,7%). 7. Право дітей-інвалідів на особливу турботу; право на користування своєю культурою, мовою; право дітей на розвиток талантів; право на відпочинок (24,1%).

Варто відмітити певну відмінність між відповідями на це запитання підлітків-членів дитячих громадських об'єднань і тих, хто не є членами таких об'єднань. Зокрема, останні серед пріоритетних прав називають право на розвиток талантів, право на піклування батьків, родичів, громади та держави, тоді, як у членів дитячих об'єднань першу трійку прав склали: 1. Право на рівність прав всіх дітей, незалежно від національності, статі, мови; 2. Право на вступ до громадських (дитячих, молодіжних) об'єднань; право на отримання інформації, яка сприяє розвиткові дитини; 3. Право вільно висловлювати свою думку, мати власні погляди та переконання.

Показовими стали відповіді опитаних, коли їм дозволено було у довільній формі назвати ті права, які реалізуються у дитячому громадському об'єднанні. Назване: *“право відчувати себе потрібним іншим людям”*; *“право вільно спілкуватися, висловлюватися і не боятися”*; *“право бути на рівні із дорослими”*; *“право бути ініціатором і організатором корисних справ”*; *“право випробувати власні можливості в різних справах, видах діяльності”* тощо, – підтверджує факт усвідомлення дітьми власних прав.

Безперечно, участь у громадській організації тією чи іншою мірою впливає на життя дитини. Лише 16,4% опитаних заперечили це (рис. 1).

Підлітки зазначають, що членство у громадському об'єднанні: *“допомагає бути самостійним”*, *“вчить виходити із*

небезпечних ситуацій”, “вчить поважати дітей, які опинилися у складних життєвих обставинах”, “допомагає долати перешкоди”, “я розумію сенс свого життя”, “я стала дуже відповідальною”, “я навчилася доводити справу до кінця” тощо.

Моделлю забезпечення прав людини й оптимальним плацдармом для правової поведінки дітей стає сама різновекторна діяльність дитячих громадських об’єднань.

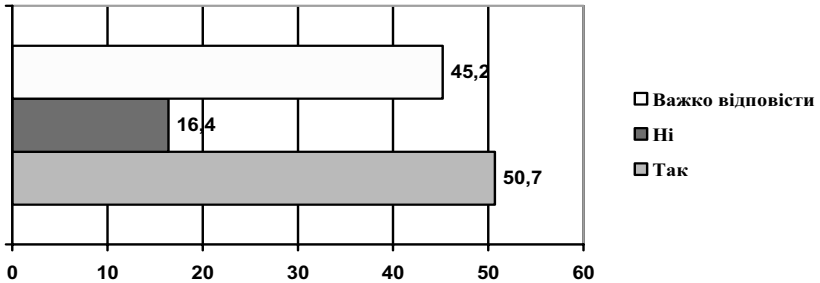

Рис 1. Розподіл відповідей дітей на запитання: “Чи впливає на твоє життя участь у громадському об’єднанні?” (у %)

Відповідно до чинного законодавства, метою дитячих громадських організацій є реалізація та захист прав і свобод членів об’єднання, що здійснюється у різних напрямках:

- привертання уваги державних органів виконавчої влади та місцевого самоврядування до проблем дитинства загалом і дитячих об’єднань зокрема;
- залучення дітей до вирішення серйозних соціальних питань шляхом “научіння” правил дорослого життя, вмінням долати життєві бар’єри;
- залучення дітей до пошуку шляхів розв’язання існуючих проблем через органи дитячого самоврядування;
- організація роботи, спрямованої на допомогу одноліткам;
- підготовка дітей до самопредставництва та ін.

Вивчаючи прагнення дітей до соціально-правової діяльності, приємно було відзначити, що багато підлітків хочуть особисто поширювати інформацію про права дітей: 41% зазначили про це. Ще 41% відповіли “не знаю”, а отже, ймовірно, можуть змінити думку на позитивну. Як і у попередніх випадках, більшу активність щодо цього виявили члени дитячих громадських об’єднань. Окрім цього, вони зазначили, що у їхніх об’єднаннях

вчать захищати і відстоювати свої права (64,4% опитаних вказали на це; 23,3% сказали “важко відповісти”), що є вагомим моментом і невідмінною умовою правової культури особистості.

Діти набувають навичок брати участь у прийнятті важливих рішень, що стосуються їхнього життя; члени громадського об'єднання мають кращі, порівняно з іншими ровесниками, можливості для самореалізації; у дитячому громадському об'єднанні всі діти, незалежно від матеріального стану їхніх сімей, почуваються рівними. Показники зазначеного представлено у таблиці 1.

Таблиця 1

Розподіл відповідей дітей-членів дитячих громадських організацій на запитання: “Чи погоджуєшся ти з таким твердженням...” (у %)

	Повністю погоджуюся	Скоріше так, ніж ні	Скоріше ні, ніж так	Зовсім не погоджуюся
1. Дитяче громадське об'єднання вчить дітей, як поважати свої права і права інших	42,3	43,7	4,9	7,1
2. У дитячому громадському об'єднанні діти вчать брати участь у прийнятті важливих рішень, що стосуються їхнього життя	34,5	12,0	16,9	3,5
3. Усі учасники дитячого громадського об'єднання знають, що таке права дітей і як захистити свої права	24,7	45,1	19,7	11,3
4. Члени дитячого громадського об'єднання мають кращі, порівняно з іншими дітьми, можливості для самореалізації	22,5	26,1	15,5	9,9
5. У дитячому громадському об'єднанні всі діти, незалежно від матеріального стану їхніх сімей, почуваються рівними	28,2	35,2	18,3	4,9
6. Питання захисту прав дітей вже не є цікавим для дитячих громадських об'єднань	6,3	22,5	29,6	30,3

Діти, об'єднанні однією ідеєю, прагненням самовираження у колективі однодумців, відчувають потребу поповнення знань

про права дітей і те, як їх захищати. Так, запропоноване шосте твердження “Питання захисту прав дітей вже не є цікавим для дитячих громадських об’єднань” не виявилось провокаційним для більшості опитаних, оскільки 60% підлітків заперечили це.

Стержнем функціонування дитячого громадського об’єднання є гарантія соціальної захищеності дітей як громадян, суб’єктів соціально творчості, носіїв загальнолюдських цінностей. Почуття захищеності виникає у дитини на фоні відчуття забезпеченості й рівності прав і обов’язків усіх членів об’єднання. На прикладі усвідомлення обов’язків, що з’являються у колективі односторонців, громадські об’єднання допомагають дитині краще осмислити свої права і обов’язки як товариша, учня, громадянина. Ось як розподілилися відповіді підлітків щодо їхніх обов’язків у дитячому громадському об’єднанні: на першому місці – обов’язок мати і виконувати доручення, на другому – дотримуватися законів, традицій організації; на третьому – бути відповідальним за те, що відбувається в організації; на четвертому – брати участь у заходах, що їх проводить дитяче об’єднання; на п’ятому – допомагати людям, які того потребують; на шостому – бути чесним.

Умовами для забезпечення захищеності особи в дитячому громадському об’єднанні є: чітке визначення принципів, правил і кордонів дозволеного у рамках спільної діяльності в і за межами об’єднання; цілісність, гармонійність основних напрямів діяльності, їх змісту; практично орієнтований підхід у діяльності, спрямований на розвиток життєвих навичок, реального сприйняття соціальної дійсності; можливість комфортного спілкування і автономії; залучення у позивне перетворення оточуючого середовища у співпраці з дорослими лідерами [4, с. 149].

Як правило, діяльність дитячого об’єднання умовно прив’язана до певної групи прав: на відпочинок і змістовне дозвілля, на розвиток творчих здібностей і талантів, на свободу думки і висловлювань та ін. Тому власні права дитина-член громадської організації має реалізовувати насамперед в цілях досягнення мети об’єднання. Разом з тим, права дитини забезпечуються і в межах самого громадського об’єднання. Серед них права: вибирати актив і бути обраним в органи самоврядування; вносити критичні зауваження на будь-яку адресу; користуватися майном громадської організації; добровільно виходити із складу організації, вільно висловлюватися; брати участь у різних заходах, розвагах (право на змістовне дозвілля); отримувати інформацію тощо.

Соціально-педагогічними умовами успішної реалізації усіх прав дитини в громадському об'єднанні (за Л.М. Крупініною [1]) є:

1. Обов'язковість добровільного формування дитячого об'єднання на засадах її особистих інтересів та можливості реалізувати власні права.
2. Поєднання особистих інтересів дитини з інтересами групи, що дає змогу залучити її до колективних соціально значущих справ.
3. Забезпечення у громадському об'єднанні суб'єкт-суб'єктних стосунків дорослих і дітей, що будуються на взаємоповазі і відповідальності за спільну справу.
4. Створення в об'єднанні позитивної емоційно-психологічної атмосфери, що стимулює до самовираження, розвитку почуття власної гідності.
5. Забезпечення педагогічної корекції і стимулювання правової поведінки дітей.

За таких умов членство у дитячих громадських об'єднаннях можна розглядати як засіб розвитку особистісного потенціалу, утвердження активної громадянської позиції, розвитку правової культури підростаючого покоління й усього населення України.

Водночас можна назвати причини, що утруднюють реалізацію прав дитини в громадському об'єднанні: недостатня обізнаність з Конвенцією ООН про права дитини; нестабільна соціально-економічна і політична ситуація в країні; суперечливість позицій дорослих у визнанні реальних прав дітей; незадоволеність дітьми своїм станом у сім'ї, школі, дитячому об'єднанні; відчуття соціальної незахищеності; складні життєві обставини.

Певні недоліки правового виховання хлопців і дівчат в умовах дитячого громадського об'єднання були з'ясовані й у результаті нашого дослідження. Так, 13,7% підлітків відмітили, що не можуть у своєму об'єднанні вільно висловити власну думку; 28,8% опитаних сказали, що їм важко відповісти на це запитання.

Отже, ми виявили три рівні сформованості правової культури підлітків: *оптимально-достатній* – передбачає високі показники за всіма компонентами; *ситуативний* – високі чи середні за когнітивним й емоційно-ціннісним компонентом і середні чи низькі за поведінковим (за умови високого за емоційно-ціннісним) компонентом; *елементарно-інтуїтивний* – низькі показники за всіма компонентами; середні за одним із компонентів і низькі за двома іншими. Узагальнення даних

дозволило з'ясувати, що серед усіх опитаних 32% підлітків мають елементарно-інтуїтивний, 45% – ситуативний і 23% – оптимально-достатній рівень правової культури. Водночас серед підлітків-членів дитячих об'єднань показники двох останніх рівнів значно вищі: 14% підлітків мають елементарно-інтуїтивний рівень, 48% – ситуативний і 38% – оптимально-достатній рівень правової культури.

Отримані результати, а також наукові розвідки з таких актуальних питань, як-от: вплив традицій об'єднання на правову соціалізацію особистості, роль дорослих і дітей у соціально-правовому захисті юного громадянина та ін., – мають стати джерелом потенціалу дитячих об'єднань як дієвих інститутів у формуванні правової культури підростаючого покоління, ресурсу, що дозволить охопити соціально-правовою підтримкою когорту соціально активних дітей, в т.ч. й тих, хто опинився у складних життєвих обставинах.

Література:

1. Крупинина Л.Н. Реализация прав ребенка в детском общественном объединении: социально-педагогический анализ: Дис. ...канд. пед. наук: 13.00.01. – М., 1997. – С. 224.
2. Разноцветный мир детства: Детские общественные организации: Учеб. пособие для студ. сред. и высш. пед. учебн. заведений / И.И.Фришман, Л.В.Байбородова, А.В.Волохов, М.И.Рожков и др. – М.: Изд.центр “Академия”, 1999. – С. 224.
3. Твердохліб Л.В. Формування правової культури старшокласників у навчальних закладах нового типу: Автореф. дис ... канд. пед. наук.– Луганськ, 1999. – С. 17.
4. Теория, история, методика детского движения. Информационный бюллетень. VI выпуск / Ред. и отв. за выпуск Т.В. Трухачева, А.Г. Кирпичник. – Кострома, 2002. – С. 199.

In article the question of legal culture of members of children's public associations and feature of maintenance of the rights of the person in the conditions of such associations reveals.

Key words: *legal culture, children public associations, children's rights.*

Сделан анализ правовой культуры членов детских общественных объединений и особенностей обеспечения прав личности в условиях таких объединений.

Ключевые слов: *правовая культура, детские общественные объединения, права детей.*